

Tervezet a SZÍNHÁZESZTÉTIKA szabad bölcsészeti BA-kurzushoz

**A tervezetet kidolgozta: Dr. Fodor Géza
ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet**

A színházra való esztétikai, azaz filozofikus reflexió Európában egyidős és összefügg a polgári illúziószínház születésével. A polgári illúziószínház azonban a 2500 éves színháztörténetnek csak mintegy 150 éves korszakában volt jellegadó. A színművészetnek a 18. század utolsó harmadát, közepét megelőző korszakainak önállóan meg nem írt, de a gyakorlatban működő esztétikája, pontosabban esztétikái, önálló vizsgálatot igényelnek, egyrészt azért, mert a színháztörténet legnagyobb korszakai bontakoztak ki ekkor, másrészt azért, mert a polgári illúziószínház utáni modern és posztmodern színházi jelenségek az avantgárdtól a posztdramatikus színházig erősebben kapcsolódnak hozzájuk, mint a polgári illúziószínházhoz. A kurzus a színháztörténetet követi, de nem szűken és folyamatosan színháztörténeti, hanem a polgári illúziószínház előtti színháztörténet csúcspontjaira orientálódik. Ezek: az ókori görög színház, a középkori színjáték, a Shakespeare-színház és a barokk színház. Az ókori görög színház és a Shakespeare-színház jelentősége evidens, hiszen a számukra koncipiált drámák a mai színháznak is alaprepertoárjához tartoznak. Nem evidens azonban a középkori színjáték és a barokk színház hangsúlyos tárgyalása. A középkor kiemelését indokolja, hogy színházat nem ismert ugyan, csak színjátékot, de a színjáték és a közönség kapcsolata az egész színháztörténet folyamán sohasem volt olyan intenzív, mint ekkor. A barokk színház pedig azért lényeges, mert egyrészt az utolsó olyan színház volt, amely teljes világképet adott, másrészt eszközeit tekintve totális színház volt, harmadrészt a színházművészet mint jelrendszer rajta tanulmányozható a legjobban. A négy színháztörténeti korszak megértéséhez közvetlen esztétikai tapasztalatok és összefoglaló információk egyaránt szükségesek. Ez a kurzus vegyes formáját involválja, előadások és gyakorlatok váltakozását, alapjellege szerint azonban a gyakorlatok elsődlegesek, azaz a kurzus végén gyakorlati jegyet kell szerezni, részint a gyakorlati órákon való közreműködés, részint dolgozat révén.

A kurzus felépítése és vázlatos tematikája

1. előadás

Az ókori görög színház születése a Dionüszosz-kultusból. Az athéni Dionüszosz-színház alakulása a kezdetektől a hellenisztikus korig. Az előadások tárgyi és színészi eszközei. A költészet, a zene és a tánc egysége. A konvenciók szerepe a görög színházban és általában a színháztörténetben. A görög tragédia alapszerkezete, moduljai.

2-3. gyakorlat

Aiszkhülosz *Agamemnón* c. tragédiájának színháztörténeti—színházesztétikai feldolgozása. A darab kompozíciója, a különböző szerkezeti elemek előadásmódja, térkezelés és térszimbolika, kellékek, az előadás képsége. A színházi illúzió és realizmus hiánya.

4. előadás

A középkori ember világképe. Térszimbolika. A figurális vagy tipologikus gondolkodás, a középkori allegorézis. A színjáték születése a liturgiából. A szimultán színpad és típusai. A középkori színjáték műfajai. Naturalizmus és spiritualizmus a középkori színjátékban.

5-6. gyakorlat

Az *Ádám-játék* színháztörténeti—színházesztétikai feldolgozása. Magyar műfordítás csak a játék első részéből készült, ám a játék valójában négy részből áll. A további három részből létezik prózai nyersfordítás, mely sokszorosítandó a hallgatók számára. A teljes játék lehető legegyszerűbb szcenikai formájának rekonstruálása. A színjáték eszközei. A figurális vagy tipologikus gondolkodás elemei a játékban. A négy rész műfaji heterogeneitása és a heterogeneitás mögött felfedezhető eszmei összefüggérendszer és művészi kompozíció. A játék (és általában) a középkori színjáték látszólagos egyszerűsége és tényleges bonyolultsága.

7. előadás

A reneszánsz színház két útja: az ókori színházépület rekonstrukciójának és a reneszánsz festészeti perspektívának az összekapcsolásából kiinduló klasszicista, illetve a középkori színjáték epizodikus formájából kiinduló antiklasszicista út. Az utóbbi nagy példái: az angol reneszánsz színház és a spanyol „arany század” színháza. Az Erzsébet-kori, konkrétan a Shakespeare-színház színháztörténeti—színházesztétikai feldolgozása. A Shakespeare-kori színház nyílt színház, a „public theatre” rekonstrukciója. A nyílt színház színpadának funkciói. A előadás konvenciói. Színpadi emblematika.

8-9. gyakorlat

A *Hamlet* színháztörténeti—színházesztétikai feldolgozása. A darab híres és kevésbé híres inkonzisztenciái. Megértésük az angol reneszánsz színház figyelemirányítási technikájának rekonstrukciója alapján lehetséges. Az eredetileg nem felvonásokban, hanem színekben, enter-exit rendben koncipiált darabban a jelenetekben belüli kisebb egységek felfedezése, a Shakespeare-dráma „filmszerűsége”. A színjáték térbelisége, a játék és a közönség kapcsolata, kellékek emblematikus használata. Tablók mint az előadás belső, képi „rímei”.

10-12. előadás

A 17. századi szellemi válság: a világ látszatszerűsége, mulandóság, az Én kérdéses státusa térben és időben. A barokk világkép, e problémák megoldása: Isten létének előfeltételezése, a vallásosság. A „teatrum mundi”, a világsszínház toposza: a világ mint színház, a színház mint a világ. A három alapp probléma megoldási kísérlete a barokk allegorézis és emblematika segítségével. A jelek és a reprezentáció központi szerepe. A barokk színház morális problémája és feladata: az affektusok legyőzése és a lélek állhatatossága. Valamennyi jelrendszere a válság megoldását, a rejtett világrend átvilágítását, a hit és az erkölcsi nemesedés célját szolgálja. A színészi eszközök affektusokhoz hozzárendelt formák, az affektusábrázolásnak a játék minden területén „szótára” van. A tragédia és a komédia műfaji és előadásbeli különbségei; az opera és a balett szerepe. A barokk színház természetellenessége nem egyszerű negatívum, hanem lényeges és koherens válasz a kor problémáira. A barokk színház és a posztmodern színház rokonsága.

Bibliográfia

Primer irodalom

Aiszkülosz: *Oreszteia* (Devecseri Gábor fordítása)

Arisztophanész: *A békák*

Arisztotelész: *Poétika*

[Ritoók Zsigmond:] *Színház és stadion* 5—85.o. Gondolat 1968

[Szenczi Miklós:] *Akárki*, Európa 1984

Shakespeare: *Hamlet*

[Székely György:] *Angol színházművészet a XVI—XVII. században*, Gondolat 1972

Calderón: *A világ nagy színháza*, Eötvös József Könyvkiadó 2002

[Bán Imre:] *A barokk*, Gondolat 1962

[Rónay György:] *A klasszicizmus*, Gondolat 1963

Szekunder irodalom

[Hont Ferenc, Staud Géza, Székely György:] *A színház világtörténete* I. 43—326.o., Gondolat 1972

Peter Simhandl: *Színháztörténet* 9—122.o., Helikon 1996

Képes színháztörténet 13—251.o., Magyar Könyvklub 1999

Székely György: *A színjáték világa* 39—333.o., Gondolat 1986

Erika Fischer-Lichte: *A dráma története* 7—299.o., Jelenkor 2001